

Un fenomen de excepție în spațiul cărășan: Cultura maselor

Istoriografia bănățeană, înainte și după Unire, încercând o deștelenire a spațiului bănățean, mult timp confundat sau amestecat, fie ca spațiul al etniilor acaparatoare, fie ca parte a Transilvaniei, își croiește cu greu, propriul drum și propriul mod de exprimare. Cadrul și împrejurările vitrege în care Banatul a fost prins secole de-a rândul, când de o dominație când de alta, în lupta pentru putere și acaparare a bogățiilor naturale, au constituit frâne evidente în calea istoriei și a unei individualități proprii.

În "Banatu-i fruncea ", P. Nemoianu, determină cauza principală a regresiei culturale din Banat: "Câte nații străine s-au rătăcit pe aici, toate ne-au furat și ne-au sărăcit. Ne-a prigonit sistemul feudal ungar, care dăruia pământul și satele românești nemeșilor, venetici maghiari, alcătuitori ai clasei istorice; ne-au luat avutul turcii, cari măcar aveau scuza de ocupanți vremelnici; ne-au robit bisericile și indirect politicește, sârbii - "fanarioții Banatului"- a căror tiranie se sprijinea pe patruzeci de pergamente imperiale și legi ungurești; nu ne-a avut la inimă nici îndelungata stăpânire austriacă și înaltul tron habsburgic, pe treptele căruia s-au depus atâtea petiții și s-au vărsat atâtea lacrimi " (1).

În luptele dintre cele două puteri acaparatoare, cea turcească și cea habsburgică, "Banatul a rămas un deșert sălbătic, plin cu ruine, cu mlaștini ocrotitoare de boli și păduri adăpostitoare de fiare. Întunericul a învăluit țara iar nestiința și-a ridicat tronul... Cum că în astfel de împrejurări nici urmă de școală și de cultură nu s-a putut afla, de la sine se înțelege " (2).

Că starea de fapt a Banatului este supusă unei puteri, până la limita desființării ei ca națiune de sine stătătoare, o dovedește și scrisoarea lui Iosif al II-lea, care întreprinde o călătorie în Banat, în 1868 raportând mamei sale despre dezastrul întâlnit aici: "națiunea valahă se tratează încă într-un mod sclavnic, de unde urmările sunt în parte puțina ei cultivare... e și adevărat că pentru a face altora loc dintre

colonii, românii li s-au luat pământurile cele mai bune, satele lor s-au strămutat și astfel li s-au făcut mai multe apăsări, când ei sunt totuși, cei mai vechi locuitori ai țării "(3).

Sub robia atâtor veacuri, bănățenii au rezistat "numai datorită instinctului viguros al rasei "(4) la adăpostul sacru al tradițiilor și credințelor strămoșești, prin comunitatea de neam și de suflet. Dăinuind prin marea cultură anonimă, indiferent de vitregiile istoriei și de dominațiile hărăpărețe, cărășenii s-au supus vremurilor, dar nu s-au lăsat învinși de vremuitori, adică de dominatorii vremelnici, fără "sufletul locului ", pe care pământul strămoșilor, îi aruncă, la un moment dat înapoi.

Din rândul maselor anonime, se desprind, atunci când istoria o îngăduie, primii intelectuali bănățeni, iluminiști. Ideea de libertate, animată de revoluția franceză, devine leitmotivului bănățeanului cărășan, de la intelectualul de talie europeană, cum este Paul Iorgovici, până la ultimul doinitor din frunză, care în clipele de răgaz, își cântă jalea dar și speranța unor timpuri noi. Puternica osmoză dintre spiritul cultivat, trecut prin școlile înalte, dintre spiritul anonim sau de-abia ridicat din anonim, și clasa muncitoare, funcționează în Caraș mai bine decât oriunde. Nu întâmplător, cei ce se vor apleca asupra studiului culturii bănățene vor vorbi despre o personalitate, cu caracter de unicat :cultura maselor. Există un liant permanent între intelectualul cărășan și pătura anonimă din care acesta s-a desprins, pentru că lupta este comună și idealurile sunt sacre. Intelectualul, ajutat de părinții și frații lui țărani, se ridică prin forța și lumina învățaturii, nu se înstăinează și nu poate prinde rădăcini, într-un loc stăin. El se întoarce acolo unde îi este locul, pentru a aduce la rându-i lumină pentru frații săi. Altfel spus, într-un moment de răscruce, când istoria însăși, părea să fie amenințată, geniul salvator, izvorât din sânul maselor anonime, se ridică, depășind anonimatul, aducând izbăvirea neamului, pentru a se reîntoarce și confunda cu el. Progresul cultural înregistrat prin introducerea învățământului obligatoriu, sub Iosif al II-lea, înregistrează primii germeni de cultură populară ce depășesc anonimatul. Învățând să scrie și să citească, țărani simte nevoia să cunoască, să se informeze. Anonimatul părinților și strămoșilor lui, depășește valențele oralității. Înregistrează, adugă, transmite. Canalul de emisie este mai sigur, recepția mai ușoară. Cuvântul scris devine încă mai mult: scut și armă; libertate și adăpost. Nevoia de comunicare și de afiliere la unitatea comună, care este limba, face ca legătura dintre intelectual-muncitor- țărăni să fie cu atât mai strânsă atunci când marea ființă națională se vede amenințată. Astfel lupta

țăranului, alături de intelectual este deopotrivă și una culturală. Ca un cerc în cerc, colectivitatea selectează, aducând în centru tot ceea ce are mai bun. Acest centru efervescent, care este intelectualitatea, irupe și iluminează marginile, selectând noi germeni de intelectualitate. Are o putere a lui, unică, de rezistentă și neatârnată, prin înțocire, permanentă, în matcă. O cetate înconjurată de metereze puternice, așteptând momentul prielnic istoriei (Unirea) pentru ca acest cerc închis, concentrat în sine, să se deschidă, pentru a se alipi la marele trup național România.

Raportul dintre masa anonimă și personalitățile reprezentative este permanentă. Dintr-un punct anume, una există prin cealaltă și invers. Țăranul și muncitorul, cu câteva clase, simt uneori impetuos nevoia de a mânui cuvântul scris, închegând, cu ajutorul lui, frânturi de gânduri și simțire românească. Si reușește, dovedindu-se nativ înzestrat cu sensibilitate și frumusețe interioară. Țăranul anonim, simte el însuși nevoia ieșirii din anonim. Când un subiect intervievat spune: "scriereți, acolo, așa și așa... ca să nu să piardă, că lumea să schimbă și mulce n-or mai fi așa " (4), subiectul constientizează valoarea cuvântului scris, care rămâne. La fel se întâmplă și cu o bătrână, semianalfabetă, care o viață întregă, urmând probabil alte modele, își scrie vesurile, în memorie, pentru ca, în momentul în care simte că viața i se sfârșește să-i apară impetuos nevoia de a împărtăși acest tezaur unui cunoscător de carte (5).

Există tot atâtea cazuri, în Caraș, de culegere a folclorului. Omul locului constientizează, în foarte multe cazuri, valoarea producțiilor folclorice, care pot dăinui prin puterea cuvântului scris. Stimulat și încurajat, de confrății lui în ale condeiului, la un moment dat, fie cu ajutorul chestionarelor, fie prin propria lui apreciere, țăranul condeier, învățătorii sau preoții satelor cărășene își fac din tradițiile și obiceiurile locului, ca și din producțiile folclorice o datorie de cinste, mergând chiar mai departe, în emiterea propriilor lor păreri, legate de un fenomen sau altul. Este cazul multora dintre condeierii țărani, despre care vom vorbi în continuare, sau cazul unor învățători, cunoscuți în întreg Banatul pentru străduința de a scoate la lumină perle de înțelepciune populară: E. Novacovici, G. Cătană, S. Liuba și A. Iana.

Tot în această perioadă sunt cunoscute în întreg Carașul așa numitele "caiete de de cătănie ", scrise de tinerii nevoiți să se înstrăineze, în armata austro-ungară, armată care nu avea nici o legătură cu sine sau cu țara. Sunt notate doine de jale, cântece de înstrăinare sau balade istorice, în care eroul este mai totdeauna domnul

român, salvator de țară și de neam. Cântecul religios, colinzile, apropierea acestor caiete de caracterul popular, al omului simplu (6).

În jurul intelectualității, ca suport de rezistență, se vor grupa, aproape în permanență, pentru spațiul cărășan, muncitori sau țărani, care detașându-se de masa anonimă, devin reprezentanții ei. Trezirea conștiinței naționale este motorul care pune în mișcare, pe lângă acțiunile revoluționare și de apărare a integrității teritoriale, mereu amenințate, o întreagă operă de culturalizare, în lumea satelor. De la învățătorii și preoții satului care se ocupau de școală și formarea tinerilor vlăstare, la țărani dăruitori pentru muzică, sculptură sau scris, aria manifestărilor se lărgiște cuprinzând ca o flacără tot Banatul sec. al-XIX-lea, împreună cu o stare evidentă de progres economic, datorată în mare parte S. T. E. G. -lui.

Țăranii condeieri, o categorie aparte, de iubitori de carte, care din diferite motive n-au absolvit decât școala primară, buni autodidacți, dăruitori cu talent, reușesc prin consecvență să aducă în literatură o creație aparte, care în arealul cultural românesc este înregistrat ca un fenomen unic: "Banatul a fost cea dintâi provincie care a dat o literatură scrisă de țărani. Mulți dintre ei au ajuns la nivelul de gândire al unor cărturari de seamă, cu potențial dinamic de creație, iar temperamentul lor viguros a îmbrăcat tot mai frumoase forme de exteriorizare, datorită condeiului, care alături de plug, a devenit al doilea instrument de muncă..." (7).

Țăranul condeier, era un om luminat, el citea ziare, la care cel mai adesea avea abonament, cumpăra cărți, în multe cazuri înjghebându-și o bibliotecă solidă, mergea la teatru, nu lipsea mai niciodată de la evenimentele majore, culturale sau politice ale satului. În foarte multe cazuri acest "înțelept" era primar sau notar, era mesager cultural sau politic, fiindcă se pricepea la toate și dobândise încrederea și recunoștința comunității. Era animator cultural, publicist, la ziare locale, cunoscute, dar era și un bun revoluționar, fiindcă era un bun român. Avea conștiința apartenenței și dorința de libertate. Fără a se fi desprins de pământul strămoșilor el îmbină mirific puterea "peanei" cu sapa și coasa, care-i asigurau existența.

Un pionier al acestui fenomen cultural Teodor Roșu (n.1868, Slatina - Nera - m.1908, Slatina- Nera) face 6 clase în satul natal, învață cântările bisericesti, încă de copil de la tatăl său, cantor bisericesc, devenind el însuși cantor.

Preocupat de activitatea bisericii și a școlii, Teodor Rusu, duce o activitate neîntreruptă, luptând împotriva sistemului imperial, nepropice bunului mers românesc. Astfel între 1890-1891, înființează corul bisericesc din Slatina-Nera;

sprijină cu tot ce-i stă în putință sistemul de învățământ în limba-română, publicând intens în ziarul "Progresul " din Oravița sau în revistele: "Poporul Român " și "Cucu " din Budapesta, articole destinate culturii și învățământului. Scrierile lui Teodor Roșu, sub formă de proză scurtă și articole diverse, relevă viața poporului de la sate, cu nevoile și neputințele lui, cu dorința lui culturală. În manuscris au rămas un număr însemnat de piese de folclor, pe care n-a apucat să le publice din cauza morții premature (8).

O figură pitorească, în climatul cultural căărășan este, Petru Oancea, cunoscut sub numele de " tata Oancea " (n. 29 aug, 1881 în Bocșa-Vasiova -m.1973,Bocsa-Vasiova). Face școala primară de 6 clase în localitate. Activitatea lui în domeniul cultural este stufoasă: poet și scriitor, redactor-gazetar, sculptor, pictor iconar, mare iubitor de carte, cu o bibliotecă de invidiat. Colaborează la diferite ziare:"Progresul ", Oravița, "Cuvântul satelor " Soșdea. Redactează el însuși revista " Vasiova ". Scrie intens reușind să publice cinci volume de poezii: "Primăvara ", "Vara ", " Toamna ", " Iarna "; " La noi în sat " și cinci volume de nuvele. (9)

Ilie Crăciunel (n.18 iulie1883, Răcăjdia - m.1940, Răcăjdia), face 6 clase primare în localitate, fiind elevul preferat al dascălului și folcloristului E. Novacovici, de la care moștenește dragostea pentru carte.

La fel ca și confracții săi în ale scrisului, Ilie Crăciunel își publică creațiile în ziarele din Oravița: "Progresul "și "Foaia Oraviței" ca și la alte reviste din țară: "Poporul Român ", Budapesta, "Foaia Poporului ", Sibiu, "Gazeta Transilvaniei "Brasov, "Drapelul ", Lugoj, etc. În 1919 scoate el însuși ziarul: "Țăranul ", prin care combate starea economică jalnică a oamenilor de la sat, ca și luptele politice,nefolositoare. Fire iscoditoare,luptătoare,în 1932 înființează organizația țărănească:"Sfatul Sătenilor Liberi ". Scrie proză și poezie în grai, dar și poezie în variantă cultă, pe care le publică în diferitele ziare și reviste, fără a reuși însă să publice ceva (10).

Dumitru Brânzei (n.12 februarie,1884 în comuna Ciclova -Română - m 18 oct.1970, Ciclova- Română) își face școala primară în localitate. Copil sărac, înzestrat pentru carte, la fel ca mulți dintre confracții lui, își petrece copilăria și adolescența la sălaș, unde cu puținii bani argonisiți, își cumpără primele cărți, mai mult își înjghebează aici primele rafturi, confecționate de el însuși, din impresionanta bibliotecă de mai târziu. Nevoia de lectură se împletește, din perioada adolescenței cu ucenicia scrisului.

A colaborat, înainte de Unire la "Progresul " și "Foaia Oraviței "; Poporul Român ", Budapesta, cu diferite articole, în care demască realitățile sociale, abuzurile politice, din sat și din zonă. Mare patriot D.Brânzei pregătește și susține cu tărie Unirea Banatului cu România, fiind un participant activ la Adunarea Populară de la Oravița, membru în Garda Națională Română, din Ciclova - Română, participant, delegat la Alba-Iulia. După Unire D. Brânzei, publică articole și bucăți de proză scurtă în: "Junimea ", "Vatra Banatului ", "Opinia Noastră "(Oravița); "Cuvântul satelor ", Soșdea, etc (11).

Modest, din punct de vedere social, făcând cărăușie, între cele două Ciclove sau în satele din jur, D. Brânzei, reușește să-și însușească una din cele mai mari biblioteci din zonă, fapt care uimește, pe sociologul D. Gusti, care în 1933, întreprinde o călătorie în sudul Banatului.

Deși nu a reușit să tipărească nimic, i-a rămas în manuscris volumul : "Icoane de la sate ", important document etnologic, legat de viața satului, lumea sălașurilor existente în zonă, pitorescul locurilor, modul de a gândi și de a trăi al oamenilor (12).

Nicolae Vucu Secășanu (n.1885, Secășeni - m.1953, la Oravița), după cele 6 clase primare, rămâne în sat, la plug. Înainte de Unire este cunoscut mai ales ca luptător pentru întregirea neamului. În toamna anului 1918, înființează Garda Națională Română din Secășeni, fiind prezent la evenimentele de la Oravița, care anticipează Unirea.

La rândul său N V. Secășanu colaborează înainte de Unire la diferite reviste și ziare ca: "Poporul Român " și "Cucu " din Budapesta, la "Progresul " și "Foaia Oraviței ", continuând să publice mai intens, după Unire la : "Cuvântul satelor ", din Soșdea (numărându-se printre fondatori), "Suflet Nou ", Comloșul Mare; "Zorile Banatului din Comorâște, etc.

Împreună cu Ilie Crăciunel, N. V. Secășeanu, înființează, după Unire, ziarul: Țăranul " în Oravița, care apare doar în câteva numere și la care colaborează și alți țărani condeieri. Reușește să publice, în volum două dintre piesele sale de teatru: "Pomana ", în 1927, și "Nunta fără voie ", în 1928 (13).

Ion Ciucurel (n.la15 ian.1897 în comuna Soșdea - m. 1955, Soșdea) după cele 6 clase primare, rămâne în sat, ocupându-se cu agricultura. Sub îndrumarea preotului din sat, beneficiind de o bibliotecă sătească, I. Ciucurel își dezvoltă plăcerea pentru lectură. La 15 ani își publică primul articol, în ziarul: "Poporul Român " din Arad, devenind după Unire unul dintre cei mai fecunzi publiciști țărani din Caraș.

În 1923, cu ajutorul preotului Bohariu din Soșdea, scoate ziarul: "Poporul Românesc", care apare până în 1924.

În 1926, împreună cu alți 12 țărani va scoate ziarul: "Cuvântul satelor" al cărui director și redactor șef va fi. Pasiunea lui pentru publicistică va rămâne nestinsă, până la sfârșitul său prematur, fiind ales, la un moment dat membru al Sindicatelor Presei Române, din Ardeal și Banat.

Pe lângă ziarele înființate de el a colaborat la alte ziare și reviste: "Poporul Român", Budapesta; "Calea vieții" și "Suflet Nou", Comloșul-Mare; "Drapelul", Lugoj; "Lumina satelor", Sibiu, etc. A reușit să publice, în timpul vieții, două volume de povestiri: "Transformarea" și "Comoara de sub nuc" (15).

Solidari cu intelectualii timpului, care luptau cu ardoare pentru reglarea și armonizarea unui spațiu habitabil, încălcat în permanență, când de o putere, când de alta, condeierii țărani, dinaintea Unirii se remarcă, prin ineditul manifestărilor lor, indiferent că luptau cu arma în mână, atunci când erau nevoiți să-și apere hotarele și situația o cerea, sau cu "peana", în răgazul dintre muncile câmpului. În majoritate, știutor de carte, țăranul cărășan înțelege resorturile politice și sociale; știe să-și ceară ceea ce i se cuvine sau ceea ce i s-a luat prin forță. În mijocul acestor manifestări, care au dovedit, în nenumărate rânduri, ceea ce poate, țăranul condeier este un reprezentant de seamă, al comunității din care face parte. El are curajul să își asume până la capăt riscurile care decurg din încălcarea unor reguli impuse. Prin "peana" lui, el face cunoscut, prin intermediul presei, devenită deja o putere, realitățile și doleanțele comunității pe care o reprezintă. Uneori țăranul condeier, este inițiator sau conducător de cor (este cazul condeierului T. Roșu), alteori este organizator și susținător înfocat al cauzei comune (înființarea gărzilor naționale, pregătirea evenimentelor legate de Unire - cazul țăranilor prozatori D. Brânzei sau N. V. Secoșan) sau chiar primari (cazul lui D. Brânzei, M Ghita).

După Unire, fenomenul țăranilor condeieri este în creștere. Dacă până la Unire majoritatea țăranilor condeieri, vedeau în România întregită egalitate și prosperitate între toți fiii țării, curând însă sistemul impozitelor și al cotelor foarte mari, ridică probleme noi. Conflictul este însă mai mult de ordin intern. Preajma primului război mondial este departe de a asigura, în lumea satului o stare benefică. Nemulțumirile, revolta pigmentează atmosfera de la care ceva se așteaptă, în care ceva se vrea schimbat.

Din pleada tinerilor care se ridică, îmbogățind și sporind calitativ, valoarea creației în sine, amintim: Petru Petrica (n.4 sept.1902,Cârnecea-m.1982, Cârnecea), își face școala primară în localitate, rămânând la coarnele plugului. Mare împătimit de lectură, de carte, în genere, își formează o bibliotecă de mare valoare, împreună cu o bogată arhivă documentară (scrisori, documente, date legate de istoria satului, o antologiea scriitorilor țărani,etc.); colaborează la multe reviste și ziare din Banat și din țară; tipărește bucăți de proză scurtă în diferitele calendare și almanahuri. Pasiunea lui pentru scris merge atât de departe încât atunci când altă posibilitate nu există, P. Petrica nu pregetă să-și vindă vaca pentru a publica piesa de teatru "Păcate "(în 1941, la Oravița). A mai reușit să publice: "Amurguri de vară " (1976,Timișoara), majoritatea lucrărilor rămânându-i în manuscris: "Chipuri din Banat"; "Povestiri bănățene";"Gura muierii"; "Spovada"; "Slugă la Dârlugă", etc. (16).

Paul Târbățiu (n. în 1902, la Comorâște - m 1965, Timișoara), după școala primară din Comorâște, rămâne un timp la sălaș, unde se formează și își întemeiază primele noțiuni despre scris. Iubitor de carte, la fel ca D. Brânzei sau prietenul său P.Petrica, P.Târbățiu își formează o bibliotecă rivalizând cu biblioteca oricărui intelectual, din oraș. Scrie intens și publică la fel de mult în revistele și ziarurile locale sau din țară: "Țărănimea", "Junimea", "Curierul național"; "Opinia Noastră" din Oravița; "Semenicul", Lugoj; "Vestul", Timișoara "Gazeta noastră", București; "Tribuna Democratică", Cluj, etc

În 1927 devine membru fondator al ziarului: "Cuvântul satelor ", iar în 1928 fondează ziarul "Zorile Banatului".

Cu mari eforturi materiale, prin vânzarea câtorva lanțe de pământ reușește să publice trei volume de poezii: "Cântece și flori", 1927; "Vântul", 1928; "Sclavii pământului", 1938.

S-au mai păstrat în manuscris: "Din copilăria lui Iisus", versuri: "Scândura de scăpare", "În sat la noi", un "Glosar dialectal", o monografie: "Comuna Comorâște", un studiu asupra condeierilor țărani din Banat. Primit foarte bine de critica timpului, Paul Târbățiu (pe numele adevărat Târbăț), este considerat unul dintre cei mai buni condeieri țărani, de numele lui legându-se o nouă generație de țărani condeieri și un cenaclu care îi va purta numele.

În 1916, "Cercul bănățenilor" din București, îi va acorda premiul: "Profesor Firu Sulea" (17).

Miron Ghita (n.26 aprilie,1906, com.Giurgiova - m. la 17 febr.1965, Giurgiova), după școala primară, își face ucenicia la sălaș, formându-și gustul pentru lectură și scris. A colaborat cu versuri și proză la ziarele locale: "Cuvântul satelor",Soșdea; "Opinia noastră",Oravița,"Zorile Banatului", Comorâște, "Poporul Român ";Timișoara. Menținându-se printre oamenii cu oarecare stare, în 1939 M. Ghita devine primar în Giurgiova. Reușește să publice un volum de "Poeme ". (18)

Gheorghe Ciurcea (n. 24 aug. 1916, Greoni) după școala primară, rămâne în sat ocupându-se cu grădinăritul. Activitatea lui scriitoricească este cunoscută prin versuri și proză scurtă. Colaborează la ziarele locale:"Voința Banatului"; "Cuvântul satelor"; " Zorile Banatului". Bun folclorist, în 1943 reușește să publice la editura "Voința Banatului" din Timișoara o culegere de folclor: "Obiceiurile noastre de la nuntă, pe Valea Carașului" (53).

A treia generație de condeieri țărani se conturează în preajma celui de-al doilea război mondial. Se resimte în scrisul acestora o maturitate evidentă a scriiturii, secondați de țărani condeieri din generația anterioară, cu experiența lor, cu aceleași probleme, din viața cotidiană, cu aceleași deschideri spre conturarea unui orizont nou, în care omului îi rămâne cel mult speranța.

Ion Frumosu (n. 16 ian. 1920, Ciuchici- m. 19 sep. 1986), după cele 7 clase primare, rămâne la plug, în sat. Numit bibliotecar, de către dascălul Resteanu, încă din timpul școlii primare, își formează gustul pentru lectură, citind multă literatură universală. La 19 ani publică în "Luceafărul" din Timișoara, prima poezie. Scrie pe lângă poezie, proză, devenind unul dintre cei mai cunoscuți condeieri. A colaborat, la fel ce toți confrății lui în ale scrisului, la diferitele reviste și ziare existente: "Fruncea", "Luceafărul", "Semenicul", "Orizont", "Drapelul roșu" etc. A imprimat multe dintre poeziile proprii pe postul de radio din Timișoara și București.

A publicat în timpul vieții, mare parte din scrierile lui: "Oameni dintre apele doinelor" (proză), 1972; volumul de poezie:"Pământ, oameni și flori",1974; volumul autobiografic: "Întoarcere spre începuturi", 1980. I-a rămas în manuscris, volumul de proză. "Argați și slugi". (54)

Iosif Chirilă (n. la 11 mai 1924, la Slatina-Nera) a scris poezie de factură cultă și poezie în grai, colaborând la "Zorile Banatului", "Albina", "Scrisul românesc", "Semenicul", etc. A reușit să publice volumul de poezie: "Adiacente", 1997.

Ion Cârdu (n. 12 aug. 1924, Berzovia), a scris toată viața poezie de factură cultă și poezie în grai colaborând la: "Orizont", "România Pitorească", "Semenicul", "Famura". A publicat în volum "Obârșii".

Ion Pătrașcu Stan (n. 18 mai 1929, în com. Zorlentul -Mare) a dovedit numeroase preocupări culturale: poezie, pictură sculptură, de etnografie, cu diferitele colecții, adunate în casa, transformată în Muzeu. A fost un colaborator activ la: "Flamura", "Orizont", "Semenicul", "Luceafărul", "Flacăra", etc. A reușit să publice volumele de poezii: "Cântec și zbor", 1981; "Sâmburi", 1982 și în mai multe antologii ale scriitorilor țărani: "Stare de dor", 1983; "Flori lângă izvoare", 1983; "Lângă inima țării", 1984; "Trepte de lumină", 1985. În proză I. P, Stan a scris o monografie a comunei natale (55).

În perioada interbelică, Oravița se număra printre centrele culturale puternice. Existau în localitate peste 13 reviste și ziare, existau patru tipografii, care scoteau cărți, reviste și ziare. Existau scriitori. Existau condeieri țărani.

Chiar dacă realitățile sociale și economice, prin care trecea țara nu erau dintre cele mai favorabile, între toate manifestările culturale care se vor desfășura, fenomenul condeierilor țărani va rămâne ca formă unică de manifestare.

Activitatea publicistică, atât de diversificată, prin colaborarea, la multe reviste ale timpului, din țară și străinătate, în principal: "Poporul român", "Cucu" din Budapesta sau "Progresul", "Foaia Oraviței", duc după Marea Unire la apariția acelei grupări organizate, cu programe bine stabilite, care vor surprinde pe oamenii de cultură ai timpului.

Primul ziar țărănesc, din România, care apare după Unire, la Oravița este "Țăranul", subintitulat "organ democratic al țăranilor bănățeni, apărut la 19 oct. 1919. Fondatorul și redactorul principal a fost țăranul condeier Ilie Crăciunel, cu sprijinul prietenului său, țăranul condeier N. V. Secășeanu.

Tematica ziarului este legată de realitățile sociale, economice și culturale din lumea satului cărășan, iar articolele sunt scrise de țăranii: Ilie Crăciunel, N. V. Secășanu, P. Târbățiu, I. Banu, etc. Ziarul are o viață scurtă, la doar cinci numere fiind interzis de autorități, pe motiv că este un fenomen agitator, în lumea satelor.

În dec. 1922, în comuna Soșdea, țăranul Ion Ciucurel scoate ziarul : "Poporul Românesc", avându-l ca și colaborator pe preotul Petru Bohariu, din localitate, ziar cu un program bine delimitat: de încurajare a sătenilor în diferitele probleme, legate de preocupările lor și nu numai; de demascare a necazurilor, a sărăciei și

problemelor de tot felul ; de apărare a a legilor nescrise și a obiceiurilor strămoșești, cu scopul vădit de deșteptare și luminare, de stimulare și educare. Dintre colaboratorii permanenți ai ziarului, amintim: Ilie Crăciunel, P. Tîrbățiu, Petru Petrica, s. a.

După doi ani, în 1924, apariția ziarului încetează. Fire neliniștită, după doi ani Ion Ciucurel, împreună cu un grup de 12 plugari bănățeni (printre ei și N. V. Secășeanu și P. Tîrbățiu vor scoate: "Cuvântul satelor", gazetă săptămânală, independentă, sub deviza: "Cultură, muncă și organizare", cu un program similar, celei dintâi. Revista adună în jurul ei foarte mulți condeieri țărani, din tot Banatul.

Dorința pentru publicistică este atât de mare la Ion Ciucurel încât această luptă din răspuțeri pentru cumpărarea unei tiopgrafii proprii. Într-un articol din 1937, se anunță că fondatorii revistei au deschis o listă de subscripții publice, unde I. Cicurel însuși contribuie cu 5000 lei. Evenimentele politice din țară duc însă, în 1945 la încetarea apariției revistei.

Ziarul "Țara", subintitulat "ziar politic independent", apare în 1924, la Oravița avându-l ca redactor și director pe Ion Iucu din Răcăjdia. Chiar dacă ziarul nu este scos, în acest caz de un țăran, problematica ziarului, nu este diferită de celelalte, țărani fiind chemați să apeleze la ziar, pentru rezolvarea unor măsuri nedrepte, luate de autorități. Colaboratorii sunt deopotrivă țărani și intelectuali.

Ca ziar de opozitie, "Țara" nu putea să aibă o viață prea lungă, directorul lui fiind chiar arestat, încetându-și activitatea în 1925.

În 1928, Paul Tîrbățiu, scoate, la Comorâște, revista: "Zorile Banatului", revistă pusă în slujba răspândirii culturii în lumea satelor. Tematica diversă: de la informații legate de sat și oraș, la sfaturi numeroase, bibliografii, articole medicale, până la publicarea de folclor local, proză, poezie, revista adună între paginile ei țărani condeieri și inelectueli deopotrivă. (vor publica aici I. Țeicu, I. Birou, I. Rusmir, D. Izverniceanu). În 1929, din cauza crizei monetare revista își încetează apariția. Este reînfiintată, în 1938 avându-l ca redactor pe P.Tîrbățiu și ca proprietar pe dr. Damaschin Tunea. Apare bilunar, având aceeași tematică și aceeași colaboratori. În 1939 revista își încetează activitatea.

Revista "Vasiova", apare la 1 ian. 1929, sub îngrijirea lui P. Oancea, cu subtitlu: "Foaie literară", redacția cu administrația: "Unde dă Dumnezeu, deocamdată Oravița, str. Principală, nr. 55". Cea mai lungă publicație, având o durată de 18 ani, revista se menține în afara luptelor politice sau a preocupărilor de afaceri, având o

tematică literară. Proprietarul și redactorul ei P. Oancea (tata Oancea) duce o luptă de rezistență pentru menținerea ei financiară, de cele mai multe ori, acesta, bătând drumul pe jos între oraș și sat pentru o distribuie, de unde și autodenunțarea lui de "cerșitor". Uneori pentru a-și spori fondurile, tata Oancea se vede nevoit să scrie la cerere (o poezie în care evident, nu primează calitatea).

Scrierile lui tata Oancea trec în cea mai mare parte prin această revistă. Printre colaboratori se numără: Aurel Novac, Nic. Humă-Bogdan; Grigore Popiți, Miu Lerca, s. a. În 1947 revista își încetează activitatea (56).

Fenomenul condeierilor țărani își are corespondent în mișcarea artistic-muzicală a corurilor din Banat, tot un fenomen excepțional în istoria muzicii românești, care la sfârșitul sec. al XIX-lea, începutul sec. al XX-lea, capătă proporții neasteptate.

Cântarea în cor se dezvoltă ca o evoluție firească a cântecului individual. Atribut firesc și de comunicare a unor mesaje solidare cu mulțimea, corul se diferențiază de cântecul singular sau de alte categorii ale cântecului în grup, cum ar fi taraful sau fanfara, cu virtuozitatea instrumentelor, care la începutul sec al XX-lea, devin, prin Banat scenă internațională.

Conturarea și dezvoltarea corului bănățean va avea o importanță covârșitoare pentru întreaga zonă. Muzică a mulțimii, corul contribuie la întărirea și păstrarea conștiinței de neam, cinstirea limbii și a obiceiurilor străbune (57).

Odată cu constituirea "Reuniunilor de cântări și muzică" ca și a Festivalurilor corale, de mai târziu, corurile se înmulțesc căpătând o dezvoltare fără precedent.

Cele mai vechi coruri existente în Banat sunt corurile bisericesti. Treptat aceste coruri religioase includ colinde, lucrări semireligioase cu fond patriotic și chiar laice, cu caracter istoric-revoluționar, coruri care la diferitele ocazii însuflând populația, o înfrățea mai strâns.

Cenzurate de autoritățile austro-ungare, strânse sub controlul unei ierahii neromânești, corurile irup prin patosul și mesajul subteran care înflăcărează, pe măsură ce puterea lor crește, prin număr și trăinicie. La începutul sec. al-XX-lea aproape fiecare sat bănățean își are "Reuniunea de cântare și citire"; corurile devenind: "adevărate detașamente de luptă" în apărarea neamului, cum le numește V Vărădean.

Cel mai vechi cor, cunoscut în Banat este corul din Lugoj, constituit în 1822, afirmat în 1840, urmat de corul bisericesc din Chizătău, constituit în 1840, afirmat în 1857. Corul din Chizătău este prima manifestare artistică a omului de la plug în viața cultural socială, având un rol deosebit în constituirea celorlate coruri.

Tot din corul bisericesc apare, în 1850 "Corul plugarilor" din Vrani, devenit în 1860: "Reuniunea de citire, cânt și muzică", căruia i se va adăuga apoi și o fanfară.

În 1863 ia ființă "Reuniunea de muzică și cânt" din Oravița-Montană

Între 1865-1870 se înființează corul din Mercina, sub conducerea învățătorului Gurguț Vicențiu. În 1870, Iosif Iorgovici înființează corul "Unirea" din Vărădia.

În 1872 ia naștere corul din Vârșeț, iar în 1879, corul de la Biserica-Albă.

În 1879-1880 apare corul din Grădinari, sub conducerea lui Traian Lința.

În 1880 ia naștere corul de la Ticvaniul -Mare, sub conducerea învățătorului I. Birou

În 1883 se înființează corul de la Ilidia, sub conducerea lui I. Ania.

În 1888 se înființează la Ciclova-Montană "Reuniunea de citire și cântare".

În 1893 ia naștere fanfara din Ilidia, condusă de Gheorghe Nisu.

În 1894 ia ființă corul și fanfara din Răcăjdia, conduse de învățătorul Emilian Novacovici (57).

La începutul sec. al- XX-lea aproape orice sat își are corul și fanfara proprie.

Până în 1880 repertoriul corurilor se compunea din cântece cu construcții simple, de multe ori după piese străine ("Cântecul gintei latine", de N. Marchetti, 1878; "Junimea pariziană", Ch. Adolphe Adam; "Salata italiană", de R. Genee) sau după stilul lăutăresc, gen romanță; opere și vodeviluri de teatru.

Primele cvartete vocale, piese corale, aranjate pentru voci bărbătești sunt cinci vechi melodii românești: "Desteaptă-te române", "Acum e miezul nopții", "Iancu merge la Abrud", "Eu aveam odată", "Ca un glob de aur".

După 1880 repertoriul corurilor se completează cu piese și compozitori de mare ținută artistică: D. G. Kiriac, C. Porumbescu, N. Popovici, Muzicescu, I. Vidu, G. Cucu, S. Drăgoi, T. Popovici, N. Ursu, F. Barbu, T. Brediceanu, etc textul muzical se schimbă fundamental (59).

Literatura și presa vremii vorbesc mult despre acest fenomen excepțional, ca un atribut spontan al poporului. Corurile sătești sunt angrenate în lupta comună pentru apărarea drepturilor lor de viață, în virtutea autonomiei proprii, a valorilor sociale și culturale, devenind astfel comunități spirituale și naționale de solidaritate a maselor și înălțarea satelor. Această "frațietate" în unitate, are menirea să

demoleze legea din 1868; Lex Apponyi, din 1907, care nu recunoștea decât o singură națiune din imperiul habsburgic: cea maghiară (60).

În perioada lor "eroică", corurile bănățene devin, deci bătăli, împotriva celor ce urmăreau desființarea neamului, prin anihilarea conștiinței naționale.

Bătălia câștigată era asigurată din start prin puterea grupului bine solidificat.

Prin "Reuniunile de muzică și citire", în care evolua corul, coriștii însiși trebuiau să îndeplinească niște criterii de selecție, pe lângă dispoziția vocală, asumându-și un angajament, din care nu lipseau uneori riscurile, alteori puterea sacrificiului. Coriștii - țărani, după ce ziua asudau la coarnele plugului, seara veneau la repetiții, se străduiau să intre în consens cu starea culturală și ținuta eroică, în fața opresiunilor exterioare. Având un anumit statut, care-i ridica deasupra celorlalți, se supuneau unei discipline. În cadrul Reuniunii, pe lângă partituri muzicale, care circulau de cele mai multe ori, în manuscris de la un cor la altul, de la un sat la altul, în tot Banatul, existau și diferite cărți, prin care țăranul lua contact cu o altă lume. La fel ca și condeierul-țăran, el era diferit de ceilalți. Și în casa coristului se găseau mai totdeauna, câte o carte, foaie sau un calendar, prin care, în ceasurile lui de tihnă, își lărgeste orizontul, deschizând altă viziune asupra vieții și a rostului său în lume. Grija pentru un repertoriu cât mai bogat, mai diversificat îi ținea mai uniți, în jurul dirijorului lor.

Un însemn de noblețe al fiecărui cor, era Steagul. Cu sau fără statute, greu aprobate de dominația maghiară, steagul corului, era motiv de mândrie și triumf românesc. Uneori pentru obținerea acestor statute se recurgea chiar la mici artificii, cum este cazul corului din Mercina, care pentru a adormi vigilența mai marilor, aleg ca naș al corului respectiv, o persoană de etnie maghiară, care avea moșie în sat, simpatiza cu satul și adera la activitatea corului respectiv (61).

Fenomenul Chizătău (jud. Timiș), cu bogata sa tradiție, începând cu preotul Trifu Șepețian, primul dirijor, ajutat de fiul său Ioniță Șepețian, cu studii la Budapesta, bun violonist, cu concerte susținute în capitala Ungariei, care introduce în cadrul corului țărănesc primele cvartete vocale, piese corale, aranjate pe voci bărbătești, până la descendentul lor, preotul Lucian Șepețian, corul bănățean străbate un drum "eroic" de înmulțire și întregire locală.

După 1880 preotul Lucian Șepețian deschide, în Chizătău, o serie de cursuri de alfabetizare muzicală și dirijat, cursuri care s-au întins pe o perioadă de zece ani (în perioada de iarnă, când omul satului nu era prins în munca câmpului), alături de o

școală instrumentală. Primii dirijori țărani ieșiți din școala lui L.Șepetian, în majoritate din Chizătău, își asumă rolul de misionari ai cântecului coral, mergând prin sate, instruind și formând, la rându-le, zeci de dirijori, și coruri noi.

În 1881, după exemplul Chizătăului, în Caraș se deschide încă un curs de acest fel, la Cacova (Grădinari), cu profesor de cântare, angajat, care se ocupa de instruirea muzicală a coriștilor. Din școala de la Cacova se vor detașa țărani dotați precum Nistor Mioc (din Mercina) sau Paul Farca (Vărădia), dezvoltând în zonă o adevărată tradiție. De sub îndrumare lor directă vor evolua dirijorii țărani Nestor Miclea și Vidu Guga, din Mercina, misionari fără egal în dezvoltare corului țărănesc, în tot Banatul și chiar în țară.

În dorința de a așeza activitatea muzicală, din mediul rural, pe baze științifice începând din 1893, până în 1912, la Lugoj, I. Vidu organizează un curs de teorie muzicală și dirijat pentru țărani. Orizontul cultural ca și posibilitățile de instruire vor duce implicit la lărgirea posibilităților de formare și dezvoltate a altor coruri și fanfare (62). Urmare a acestor cursuri, și nu numai, corurile din Caras, încep să se evidențieze, prin dirijori de excepție, care vor ridica corurile țărănești pe trepte nebănuite. Indiferent că este vorba de dirijori preoți sau învățători, sau de dirijori țărani, fiecare cor nou constituit va lupta pentru întregirea repertoriului și a identității proprii.

Constiința propriei valori, dublată de un elan al spiritului competitiv și o anumită mândrie, ce o conferea titlul de corist, nu s-a clătinat niciodată în Caraș. Animate de rolul lor cultural, corurile căărășene vor găsi rezerve, chiar și atunci când timpurile nu s-au arătat deloc generoase. Depășind manifestările locale: aniversări, comemorări, sfințiri de steaguri, concerte locale, prilej pentru întrecere, aceste coruri vor căpăta popularitate abia prin diferitele manifestări pe scena orașelor.

În 1882 are loc jubileul a 25 de ani de la înființarea celui mai vechi cor sătesc, la Chizătău, prima manifestare publică de proporții, la care participă corurile recunoscute din Valea Carașului.

Cu această ocazie, Ciprian Porumbescu, invitat de onoare, compozitor foarte iubit, în Banat rămâne extaziat, de nivelul și ținuta acestor coruri, scriind surorii sale:

“Numai în câteva zile m-au copleșit atâtea impresii, încât mi-ar trebui coale întregi, ca să-ți scriu despre tot ce am văzut și auzit în Banatul cela. Societățile de cântare au prestat, după mine lucru neașteptat. Corurile premiate sunt atât de minunate, încât societatea noastră de cântare din Brasov, îi, față de ele, nimica întregă. Și

astea îs societăți curat țărănești, instruite și dirijate. Te uitai cu emoție la marșialele chipuri, care cu notele în mână urcau și se așezau în semicerc, pe când dirigentul ce sta în mijlocul lor dădea cu mâna măsura, cu acea mână pe care noi o stim că poate să poarte doar plugul și toporul. Seara, teatru și apoi dans. Dar asta fu un dans general; intelectuali și țărani de-a valma. Si numai dansuri naționale: Lugojana, Ardeleana, Pe picior, De doi, etc. Lucru ca acesta nu mi-a fost dat să văd și poate nici nu-mi va fi dat să-l mai văd așa curând“ (63).

Începând din 13 septembrie 1887, adunările generale ale S. T. R.-ului Astra (Societatea pentru fond de teatru român) se țin pe rând la Oravița (1887), Lugoj (1888), Caransebeș, Lugoj (1889), Orșova (1890), Lugoj (1896), Lipova (1906), Oravița (1908).

Timp de 44 de ani adunările generale ale S. T. R. -ului s-au ținut an de an, în orașele bănățene și ardelenene, constituind adevărate sărbători naționale, adunând laolaltă toată floare româanismului.

Marele concert coral de la București, din 1906, de pe Arenele Romane, duc faima corurilor bănățene în toată țara. Renumitele coruri din Lugoj, Chizătău, ca și cele șase din corurile cărășene vor deține primatul în arta corală bănățenă. Este vorba de corurile din:Oravita-Română, Ticvaniul-Mare, Ticvaniul-Mic, Bocsa-Montană, Bocsa-Română, Grădinari care au obținut diferite premii și medalii.

La această prestație corul din Grădinari sub conducerea dirijorului, înv. Traian Lința, obține: “Diploma de onoare, cu medalie de aur “ iar T. Linta obține, la rându-i medalia de aur cu diplomă specială (64).

În anii următori 1907, 1908 emulațiile de la Oravița, adună în competiție toate corurile risipite pe Valea-Carașului: Grădinari, Mercina, Vărădia, Ticvaniul-Mare, Oravița-Montană, Oravița-Română, etc. Corul din Mercina, sub coducerea lui Nistor Miclea va obține aici: “Diploma comemorativă “ (65).

După Marea Unire, corurile din Valea Carașului, respirând aerul libertății, pentru care luptaseră, în anii dominației stăine, își largesc aria de cuprindere.

În 21 sept. 1912 se înființează “Asociația corurilor și fanfarelor din Banat “, sub conducerea lui Ion Vidu și Iosif Velceanu. Prima manifestare a Asociației este “Serbarea cântecului românesc “ din 1924, la Timișoara, unde vor participa de asemenea renumitele coruri bănățene Adunările Generale ale Asociației, se vor organiza, anual, cu o serie de emulații, în care vor fi angrenate competițional, corurile deja recunoscute. Compozitorii de marcă vor constitui juriul acestor emulații:

I. Vidu, Sabin Drăgoi, Filaret Barbu, N. Lighezan, I Șepetian, etc, ținute, pe rând în Chizătău, Costeiu-Mare, Lipova, Buziaș, Oravița, Bozovici, Bocșa-Montană.

După criza economică din 1930, activitatea corurilor din Banat, îndeosebi în jud. Timiș, a început să descrească. În Caraș însă, mai mult decât în oricare altă parte, corurile continuă să fie, dacă nu o întrecere competitivă, între ele, măcar o sărbătoare a sufletului.

V. Vărădean, în "Cântecul la el acasă pune efervescența acestor coruri cărășene, pe seama "particularităților psihice, ale omului de la munte, întotdeauna mai receptiv la valorile spirituale, decât cel de la ses, mai legat de valorile materiale".

Astfel stând situația, animatorii mișcării corale din jurul Oraviței, profesorii N. Lighezan și V. Vărădean, de la Oravița, în înțelegere cu dirijorii corurilor din Valea-Carașului, au sugerat conducerii Asociației de la Timișoara, printr-un memoriu, descentralizarea și reorganizarea Asociației, în trei subdiviziuni: Caraș, Severin și Timiș-Torontal, cu propriile organizații cercuale, din cadrul conducerii centralizate Timișoara (66)

Această reorganizare a Asociației a condus, în anii următori la dinamizarea activității și la succese fără precedent în viața corurilor cărășene. Entuziaștii neobosiți, care antrenează în efortul lor susținut toată Valea Carașului, sunt în primul rând compozitorii țărani: Nistor Miclea și Vidu Guga.

În 1934 s-a inaugurat la București: Expoziția-târg: "Munca noastră românească ", unde președintele Asociației Iosif Velceanu, împreună cu compozitorul Sabin Drăgoi a selectat participarea celor mai bune coruri din Banat, printre ele numărându-se și "Doinitorii Banatului din Mercina "; cor dirijat de cunoscutul compozitor-țăran Vidu Guga, unde obține premiul I, cu un repertoriu bogat, mai ales după compozițiile lui Sabin Drăgoi și I. Velceanu. Tot în 1934, 12 august, are loc emulația de la Oravița, urmată de emulația de la Cacova (26 mai 1935) și cea de la Răcăjdia (2 iunie 1935) unde corurile din Valea Carașului se vor desfășura armonizând întregul spațiu.

În 1935 s-au încheiat emulările cerculare și județene din Banat. Corurile și fanfarele au continuat să se pregătească pentru Olimpiada de la Timișoara, sărbătoarea jubiliară a cântecului românesc care urma să se țină în 13, 14 august 1936, la împlinirea a 30 de ani, de când corurile bănățene au participat la București, în 1906, la Arenele Romane, Cu participarea a 90 de coruri și fanfare din Banat. Cel

mai bun cor a fost declarat “ Doinitorii Banatului “ din Mercina, cor condus de Vidu Guga, iar cea mai bună fanfară a fost “Doina Almăjului “ din Bozovici (67)

Cel de-al doilea război mondial duce, în mare parte la slăbirea entuziasmului și deci a activității corurilor și fanfarelor, activitate continuată cu intemitențe până în zilele noastre.

Dacă până la Marea Unire corurile cărășene stimulează și întrețin focul sacru al iubirii de limbă și neam, în lupta împotriva dusmanului comun, credința nestrămutată într-o zi a mântuirii, după Unire, în ciuda tuturor greutăților, corurile răsar ca peste noapte, într-o enumerare interminabilă. Nu există comună sau sat care să nu aibă unul sau două coruri, cu “Reuniunea de muzică și citire“ și cu fanfara proprie. Orgoliul satului era legat direct de ținuta și prestația corului constituit.

Pregătirea pentru emulațiile din Oravița și din satele cu coruri renumite, cum este cazul Mercinei sau Grădinarului, sau pentru emulațiile orașelor, cu tradiție muzicală din Banat, precum Lugojul, Timișoara, Caranșebeșul, se făcea cu mare minuție și cu mare responsabilitate.

Dacă câteva din satele cărășene sau evidențiat, fiind recunoscute în toată țara, prin grija deosebită a dirijorilor ei, prin ținuta impecabilă și a costumelor de mare frumusețe și mai ales prin-un repertoriul demn de admirație, ajungându-se la acea ridicare culturală extraordinară a satelor, prin efortul comun de reconstrucție, multe dintre satele din jurul Oraviței, au rămas, totuși în con de umbră, în ceea ce privește fenomenul coral, chiar dacă într-un fel sau altul evoluția lor a mers pe aceeași linie. Iată, de exemplu cazul corului din Ciclova- Română, amintit doar în câteva rânduri de prof. V. Vărădean, în emulațiile de la Oravița din 1934, din 1935 și foarte probabil în emulațiile satelor vecine recunoscute prin tradiția corală: Ciclova-Montană, Grădinari, Răcăjdia, Mercina, etc.

Cu toate astea Ciclova -Română, de exemplu, își are corul propriu cu “Reuniunea de cântare și citire“, cor înființat de avocatul Maxim Radovan, instruit de înv. P. Potoceanu, cu un repertoriu, constituit de de teologul Gh. Simu, începând din 1931, dirijat de țăranul Ilie Crașovan. Repertoriul corului pentru bărbați este complex și variat, după modelul altor coruri, recunoscute. De asemenea, prin “Reuninea de muzică și citire “, în sărbătorile mari ale satului se desfășurau, pe lângă baluri, diferite programe artistice (68). Satul își avea fanfara proprie, care se desfășura la toate balurile și sărbătorile satului, fanfară care va dăinui până prin 1970-1975, când

se va dizolva, odată cu dispariția ultimului membru. Este și cazul altor sate din jurul Oraviței: Broșteni, Răchitova, Maidan, etc.

Și corul cărășan, cunoscut ca apanaj al satului și al țăranului cunoaște o evoluție la bazele căruia stă călăuzirea intelectualului, care are menirea să-și ridice satul din care a pornit. Dacă istoria și literatura cărășană este plină de asemenea exemple și în cazul corurilor lucrurile se petrec așisderea. Învățătorii, preoții sau alte personalități ale satului devin axe de referință, în constituirea corurilor sau Reuniunilor corale.

Învățătorul Iosif Iorgovici (nepotul învățatului P Iorgovici) înființează corul din Vărădia, în 1870. Învățătorul Iuliu Birou înființează corul din Ticvaniul- Mare, pe care îl dirijează, îi îmbogățește repertoriul, scriind el însuși piese corale, pe teme populare, unele dintre ele circulând în manuscris. Așa se întâmplă cu piesa: "Hora coriștilor ". La Răcăjdia, învățătorul Emilian Novacovici, pe lângă munca de folclorist se ocupă și de corul sătesc. La Grădinari, între cei doi învățători, începând din 1880, când corul evoluează și se dezvoltă sub conducerea lui Traian Lința, obținând succese evidente, până la Unire, când învățătorul Ion Cioc, înființează cel de-al doilea cor "Doina ", există o continuă competiție. La Ciclova-Română, mișcarea culturală a fost coordonată de avocatul Maxim Radovan, om de mare importanță în coloratura economică și politică a locului.

Compozitorii de marcă ai timpului, precum I. Vidu, Sabin Drăgoi, Tiberiu Brediceanu, Filaret Barbu, Iosif Velceanu, Gavriil Musicescu etc, scriu piese corale, instruiesc coruri sătești, trăiesc printre țărani, descoperă și inițiază talentele apărute în drumul lor.

Odată cu deschiderea unor cusuri muzicale, pentru țărani, indiferent că sunt ele la Chizăfău, la Lugoj sau la Cacova, este firesc ca "Geniul locului ", despre care s-a vorbit mereu, să scoată la lumină, alte și alte talente ascunse, cu rol, evident de apostolat. Așa se întâmplă, bunăoară cu Paul Farca, din Vărădie, sau cu Nistor Miclea sau Vidu Guga din Mercina.

Pentru Valea Carașului acești țărani-plugari, stimulați și înnobilați cu misia cântecului, instituie o școală, care prin puterea dăruirii și a harului lor, ajunge, la un moment dat la performanțe nebănuite. Dintr-o generație în alta dirijorii și compozitorii țărani vor preda stacheta, existând între ei relații de armonie și frațietate. De la Ion Drăghici, ieșit din școala lui L. Șepețian, pornit să formeze și să inițieze noi și noi coruri, pe Valea Carașului și până la generația "de aur ": Nistor

Miclea și Vidu Guga, care, prin efortul propriu vor aduce corul, dirijatul și compoziția căărășană pe treptele cele mai înalte.

Paul Farca (n. 21 mai 1867- m. 1946, Vărădia), cunoscut sub numele de "taica Pau", după ce termină cele șase clase primare, intră în corul bisericesc, devenind la numai 16 ani cantorul bisericii. Învățând notele, devine dirijorul corului din comună, cor format din 36 de persoane. Repertoriul corului este astfel îmbogățit, prin propriile compoziții, după cântecele populare, cunoscute.

Prin talentul său, între cele două războaie mondiale, corul din Vărădia obține numeroase premii (la emulațiile de la Oravița, Timișoara).

Corurile din Cârnrcea și Agadici sunt instruite de P. Farca și aduse la o evoluție meritorie. Deschis și înțelept P. Farca este pentru cel ce mai târziu avea și fie Vidu Guga, primul învățător în tainele portativului.

Dintre creațiile lui P. Farca, amintim: "Liturgia Sf. Ioan Gură de Aur ", pe două și trei voci, pentru copii; "Ibovnica ", horă pentru fanfară; "Hora fetelor "; " Hora lui Bârzan "; "Hora principatelor ", "Hora lui Dragomir " (67).

Nistor Miclea (n.21 martie- m.25 mai 1966, Mercina), după cele șase clase primare rămâne la coarnele plugului. De la 15 ani intră în corul din Mercina. Învăță să cânte la flaut și celelalte instrumente din fanfara înființată, sub îndrumarea dirijorului țăran Nistor Mioc, de la care învață și tainele muzicii.

Dotat cu talent, la 16 ani, Nistor Miclea compune deja piese, după corul bărbătesc: "Stefan și codrul "și "Reîntoarcerea în patrie ".

După retragerea bătrânului N. Mioc, acesta preia conducerea corului și intruirea fanfarei, continuând să compună. Împreună cu corul și fanfara din Mercina, bine închegate, printr-un repertoriu de invidiat, N. Miclea străbate satele și orașe căărășene: Comorâște, Iam, Văniut; Oravița, Reșita, Bocșa, Anina; Biserica-Albă, etc, făcându-se cunoscut peste tot, înainte de Unire (70)

Odată trăit sentimentul miraculos al Unirii, pentru N. Miclea începe perioada peregrinărilor muzicale în Caraș, Timiș, Arad și chiar în țară (pentru un timp este chiar profesor la liceul din Mizil). Instruiește corurile din județul Timiș: Izvin, Belinț, Igrăș, Sânicolaul-Mare (alături de care în 1938 a cântat la Arenele Romane și la Ateneu, București);Chesinț, Nădlac (Jud. Arad).

Un cor, foarte drag dirijoului este corul din Berliște, alături de care a participat la emulările din Oravița, Timișoara, Băile-Herculane, Orșova, Tr. Severin și alături de care a cântat, în premieră, la radio, în 1928.

La Ciuchici instruieste corul și fanfara; instruieste de asemenea corul și fanfara din Răcăjdia și Vărădia. Corul din Ticvaniul-Mare, îl duce din nou la radio.

În 1936, alături de Vidu Guga, N. Miclea, pregătește corul bărbătesc din Mercina, pentru marea olimpiadă de la Timișoara, din 1936, unde vor obține distincția de : “cea mai bună formație corală, din Banat “, cu piesa: “Sfânt “, liturghie, după Sabin Drăgoi.

După al II-lea război mondial, N. Miclea va înființa, în Mercina încă o fanfară, cu 38 de instrumente.

Din multimea compozițiilor sale, amintim: a. compoziții pentru cor: peste 35 de piese, după cântece populare, poezii eroice sau patriotice ; b. liturghii și cântece pentru cor bisericesc; c. imnuri, marșuri, doine, pentru fanfară, fiind unul dintre cei mai prolifici compozitori și dirijori de coruri.

Pentru încununarea activității lui extraordinare, într-o viață de om, N. Miclea a fost decorat cu două brevete, acordate de cei doi regi ai României: Regele Ferdinand I-a decorat cu “Răsplata Muncii pentru Biserică “-clasa all-a, pe anul 1924 iar regele Mihai I, I-a numit “Membru al Ordinului Coroana României, în gradul de cavaler “, pe anul 1929. (71)

Vidu Guga (n. 1888- m. 1962, Mercina), încă de mic se remarcă prin talentul muzical, învățând să cânte la fluier de la opt ani. La 12 ani intră în corul din Mercina, fiind învățacelul cel mai fidel al dirijorului Nestor Mioc. În egală măsură, tânărul, care vedește evidentă înclinație de dirijorat, este inițiat și de bătrânul Paul Farca din Vărădia (72). După primul război mondial, V. Guga ajunge conducătorul corului din localitate. Bun autodidact, pe lângă instruirea corului și fanfarei din Mercina, va instrui încă 26 de coruri, în Caraș, dar și în Satu-Mare, Bihor, ocupându-se chiar și de instruirea unor coruri svăbești din Birda și Clopodia (jud. Timiș).

Legat sufletește de satul său natal el se va dedica toată viața formării tinerilor și îmbogățirea corului local cu noi și noi melodii în repertoriul vast, care va menține corul din localitate mereu în primele rânduri. Animator cultural, V, Guga a sprijinit și mișcarea artistică de amatori, aranjând, împreună cu formațiile corale, diferite spectacole. Actor, în multe din piesele de teatru, cu repertoriul ales tot de el, după daramaturgi români sau după piesele scrise de condeirii țărani din Banat, V. Guga s-a implicat în orice mișcare culturală, cu o dăruire încurajatoare și plină de modestie.

Dintre compozițiile sale, peste 100, amintim: a. Cântece patriotice; b. Cântece populare; c. transpunerea unor partituri religioase, pentru muzica de fanfară; d. colinde, lucrări religioase (73).

În portretele realizate de G. Țepelea, " Imagini și Evocări ", figurile celor doi compozitori țărani sunt luminoase și interactive. Amândoi uimesc, prin talentul muzical, care arareori, denotă în imensa activitate formativă și creativă, doi autodidacți-țărani, cu numai șase clase primare. Unul trubadur al mesajului coral prin Banat și prin țară, organizând și instruind coruri, în peste 30 de sate, numai în Banat, obținând peste tot în țară premii de recunoștință și merit. Celălalt, din același sat, și apropiat ca vârstă, completându-l, dar fixându-și rostul mai mult în Carașul lui drag, pe care nu-și poate îngădui să-l părăsească (74)

Este demn de remarcat că după Unire, când idealul național a fost atins, lumina libertății, deja instituită, progresul spre care ar fi trebuit să se îndrepte, nu doar Banatul, ci întreaga țară, cunoaște o descreștere spirituală, cauzată, așa cum se întâmplă mereu, pe scena politică și în viața marelor urbe, de interesul meschin, personal, de dorința mai marilor diriguitori, care deținând niște funcții importante, sau destinele unei regiuni, se îndepărtează de scopul inițial.

Pentru a zugrăvi cel mai bine o stare de fapt sau o atmosferă socială, corespondența lui V Goldiș, către poetul țaran P. Târbățiu, este elocventă. Luptător pentru Unire, înainte de 1918 și unul dintre principalii ei semnatori acestea constată, cu amărăciunea omului rămas fidel cauzei neamului și nezdruncinat în crezul lui de luptător, tabloul deplorant al României reîntregite, alipindu-se cu tot sufletul, de singura categorie vitregită, curată, nebăgată în seamă, țărănimea, mai ales de reprezentanții ei luminați: țărani-condeieri; țărani-dirijori, compozitori, oameni care mânuind condeiu nu au renunțat nici o clipă la speranța de mai bine, la idealul din suflet, pentru care luptaseră, front comun, generații în șir. Această "rezistență" țărănească înțelegește și înobilează fenomenul cultural cărășan, în sine.

Întreținând cu poetul P. Târbățiu, o corespondență de suflet, V Goldiș, îi descrie acestuia deznădăjduit, scena politică românească în care solidaritatea națională s-a dizolvat jalnic, în setea individuală după "funcții", "titluri", avantaje net materiale, atribute care nu mai au nimic în comun cu scopul inițial. Il indeamnă să fugă de politică "ca de Satana", aceasta nefiind, după părerea lui decât o "otrăvă", care deformează și "descompune" trupul națiunii.

Soluția salvatoare, prin care V Goldiș iese în întâmpinarea acelor care nu au abandonat încă câmpul de luptă este: Asociațiunea "Astra", cu principalul ei obiectiv: Satul românesc, reunirea tuturor acțiunilor culturale în Asociație, reintroducerea cultului solidarității naționale, etc. Aflăm încă din aceeași frumoasă corespondență, cum condeiereul țăran, asemeni fraților lui în ale condeielui, au doar o politică, aceeași dinainte și de după Unire, aceleași opțiuni și același mobil de luptă, care e drept, devenise mult mai greu de atins, când după Unire, "fratele" care le promisese solemn o viață mai bună, odată "ajuns", devenise un uzurpator al valorilor în care, chipurile, crezuse cândva(75)

Condeier, cântăret, compozitor, dirijor sau orice alt reprezentant al culturii, țăranul cărășan nu face politică. Continuând să-și apere avutul, la care se atentează mereu, prin diferite metode, el rămâne în continuare reprezentantul de nădejde a valorilor culturale pe care le apărase. Iși iubește frații, îi ajută și crede cu tărie că frumosul și binele, credința în Dumnezeu rămân singurile valori eterne. Fără aceste principii de bază greu s-ar înțelege astăzi râvna neobosită a unui N. Miclea sau V Guga dorința ca ceea ce ei știu și pot, să fie un dar binecuvântat pentru toți cărășenii., străbătând satele cărășene, bănățene și nu numai, pe bani puțini, sau fără bani, din

O categorie aparte, despre care s-a scris cel mai puțin și care, în cele mai multe cazuri, se pierde în marea masă anonimă, sunt cântăreții populari-locali, adevărații depozitari ai cântecului popular sau "bătrânesc". Acești cântăreți, "vedetele" satului lor erau nelipsiți de la sărbătorile și evenimentele comunității; ei animau momentele festive și armonizau momentele de tihnă, prin spiritul lor optimist, bucuria dăruirii prin cântec. De obicei cântăreții satului, sunt primii cântăreți de strană, primii potențiali coriști. Ei se formau în "școala" comunității, mai exact de la bătrânii satului, care dețineau un bogat repertoriu de cântece, moștenit din generațiile anterioare. La sfârșitul sec. al-XVIII-lea, în lumea satului cărășan circula cântecul "bătrânesc", baladesc, cu o mulțime uimitoare de variante. Improvizația rescrie mesajul artistic, primit, prin oralitate, devine creație. Interceptată de alți și alți mesageri, cântecul este deci reinterpretat sau recreat.

De la bocetul improvizat ad-hoc, în jeluirea celui plecat, în lumea fără dor, de la doina de înstrăinare (de cătănie) și până la cântecul de petrecere, registrul

cântecului anonim se lărgeste. Ostoiindu-și dorul sau jalea inimii femeia țărancă improvizează în permanență, de la bocet, cântec și până la creația mâinilor ei “de aur” care scoate, din nimic, cele mai frumoase și variate motive și simboluri populare (de pe țesătură, costume populare etc) Lucrând cu mâna, cel mai adesea cântă, ceea ce a învățat de la alții sau ceea ce-i vine pe suflet. Dacă natura n-a înzestrat-o cu voce, atunci, în foarte multe cazuri își fluieră doinele, mai ales, fiindcă doina are acea modulație specială, care poate ușura, o greutate a inimii împovărate. Cu acest cântec, pe lângă cântecul de leagăn, ea își crește pruncii, la rândul lor, posibili, potențiali ai cântecului moștenit. Cântăreții satului, dobândind conștiința actului creator, își înțeleg, de cele mai multe ori menirea de reprezentanți și continuatori ai unei tradiții existente. Sunt foarte atenți la repertoriul vechi și în același spirit acut al improvizației, îl reformulează în funcție de evenimentele satului sau de solicitarea momentului. “Artist local”, el se bucură de aprecierea comunității în care trăiește. Uneori “faima” lui circulă și în satele vecine, unde este invitat sau la nedeea satului, sau în cadrul evenimentelor familiare (nunți, botezuri, etc.). El este, deci, “depozitarul” de la care se alimentează, generațiile ce-i vor urma. După dispariție, rămâne în memoria colectivă o generație sau două. Cântecul se va transmite, prin viu grai dar cel ce le-a armonizat se va pierde, înaintea cântecului. Legea nescrisă a anonimatului. Dacă dintre ei, unul sau doi, au norocul să fie descoperiți, ei vor fi “nemuriți”, fie prin “revoluția” scrisului, fie prin revoluția înregistrării sunetului pe bandă. Asemenea fenomen în lumea satului cărășan, din sec. al- XVIII-lea, era un lucru de excepție. Așa se întâmplă bunăoară cu cântărețul popular Mircea Giucă (n. 1787-m. 21 iulie 1869), din Ticvaniul-Mic). Vizitat în 1866 de folcloristul M. At. Marienescu, acesta descoperă, uimit patrimoniul inestimabil de balade (cântece bătrânești), pe care bătrânul Giuca, pe atunci, la 79 de ani, le declama cu o precizie de magnetofon. Parte din aceste balade vor fi notate, parte din ele vor fi preluate de urmașul acestuia Pavel Giucă, regăsindu-se încă în circulație după o generație sau două, tot așa după cum Mircea Giucă însuși este descendent al lui Truia Giucă, vestit cunoscător al colindelor cărășene, pe care iarna, acesta le cânta cutreierând satele, împreună cu alaiul și cu toate instrumentele colindului.

Mircea Giucă, cu o inteligență vie, capabil să rețină textele cele mai lungi, pe lângă patrimoniul moștenit, își creează propriul patrimoniu, în conformitate cu cerințele comunității lui, devenind pentru ceilalți model de invidiat, repertoriul său fiind compus din colinde, hore, doine, să mai ales balade (cântecele bătrânești) cele mai solicitate

în eveminentele satului. De cele mai multe ori el se acompania singur cu vioara sau se lasa acompaniat de un alt lăutar din sat, Petre Cocu (76).

Un alt cântăreț despre care Vasile Vărădean, în "Cântecul la el acasă ", vorbește cu o duioasă nostalgie, este Ilie Petrin (n. 1858, la Petrilova - m. 20 februarie 1920, la Mercina), poreclit și Țânțădulă, numit pe rând "cerșitor ", "muzicant ambulant ", peregrin rătăcitor ", o figură pitorească, care timp de 20-25 de ani a bătut târgurile și iarmaroacele din satele și orașele bănățene, purtându-și cântecul și făcând senzație cu "mașina " lui muzicală, care îi servea ca instrument muzical, casă și uneori chiar automobil. Trubadur al cântecului popular cărășan, acesta trăia prin cântecul lui, acompaniindu-se cu lăuta, care-i era nelipsită. Repertoriul bogat era compus din cântece de lume și balade, cât și din cântece compuse de el însuși sau improvizate ad-hoc (77).

Fenomenul bănățean, care nu odată a uimit prin profunzime și diversivitate, atunci când se referă la muzica populară, își găsește poate cel mai bine motivația, fiindcă spațiul cărășan este în primul rând un spațiu al cântecului, al doinei și al dorului. Când puterea instrumentului acompaniază cântecul din gură, valoarea lui crește, devine transmisibilă, generații în șir, din tată în fiu, adică se "fură " taina instrumentului, atunci când urmașul simte în el acest har. Așa se explică implozia de lăutari la un moment dat, într-un singur loc: Ciclova -Montană.

Cei mai mulți, țigani (bufeni) imigranți în Banat, în a doua jumătate a sec. al-XVIII-lea, stabilindu-se aici, printr-un decret emis de M. Terezia, aceștia își durează locuințe, convețuind alături de etnicii germani (78). Ei au orgoliu de "rumâni ", identificându-se cu aspirațiile sociale și naționale ale românilor.

Aceste tarafuri au preluat și conservat cel mai bine autenticitatea cântecelor locale. Câstigându-și în timp, un bun renume, taraful cântă fie pentru comunitatea satului, în diferitele ei ocazii, fie pentru mica urbe: restaurante, cafenele.

Ceea ce imprimă caracterul de mare adâncime a acestor tarafuri, este arta interpretativă, puterea de a duce aceste cântece, epatându-le frumusețea, până în colțurile cele mai îndepărtate ale lumii.

Pornite și consolidate din Văile-Carașului, aceste cântece lăutărești se grupează, în cele mai multe cazuri ca o moștenire de familie O adevărată școală de muzică lăutărească devine comuna Ciclova-Montană.

Grupate pe familii, tarafurile ciclovene cuprind părinți, copii și nepoți, talentul moștenindu-se dintr-o generație în alta. Un întreg cartier, cu stăzi care se întâlnesc, la "Capelă" -centrul comunității, devenea deseori neîncăpător pentru mulțimea de tarafuri și cântăreți, care se nășteau și porneau pe același drum al cântecului.

Taraful lui Alexa Cocos Bârcă (N. 1857-m. 1912, Ciclova-Montană) și al fraților săi Carol și Iosif, constituit în 1880, a cântat în toate orașele și zonele industriale din Banat. Personalitate puternică, creator, improvizator, cântând în cel mai original stil popular, Alexa Bârcă, la începutul sec. al. XX-lea, devine cunoscut în tot Banatul. Faima inegalabilului său cântec merge până acolo încât în 1905, câteva din cântecele sale au fost imprimate de casa Pathe-Freres, din Paris. Trei tehnicieni, veniți special de acolo, la Oravița, au imprimat 9 discuri cu 20 de melodii, create de el: "Doina din Ciclova"; "De doi"; două doine, o măzărice; "Doina Drincionilor"; "Pe loc"; "Hora Dunăreanca"; "S-o mândr-am avut"; "Pe picior și un joc"; "Din Arad până la Simand"; "Hora orăvițenilor"; "De pe coastă"; "Prisacă, prisacă", o doină și o horă; "Doina lui Cigăreanu"; "Țarina"; "Hora și păcurariu".

În 1906 taraful lui Alexa Bârcă participă la sărbătoarea națională, de la București, alături de corurile bănățene, unde obține premiul I și medalia jubiliară. După acest mare succes, Alexa Bârcă pleacă la Budapesta, apoi Viena, Frankfurt am Main și Dusseldorf, în Elveția la Zurich și Berna. În pregrinările lui prin lume, în 1909 ajunge la Petrograd și Moscova, unde cântă, în fața țarului Rusiei, Nicolae al-II-lea, care îi dăruiește o tabacheră de aur, cu dedicație (79)

Dorul de locurile natale, îl determină să se reîntoarcă la Ciclova, aducând cu sine gloria, triumful cântecului popular bănățean, mai presus, de toate darurile, cu care a fost încununat. În portretul realizat de Vasile Vărădean, în "Cântecul la el acasă", Alexa Bârcă, cu "lăuta" lui fermecată, devine "un geniu blând" al locului, imprimând spațiului habitual, cântecul, ca un dar de mare preț.

Cert este că meritul de necontestat al lăutarului cărășan constă în harul de a transmite, prin cântec, forma cea mai veritabilă, a cântecului popular, bătrânesc.

Taraful vioristului Moise-Monea-Pârlea, provenind dintr-o familie numeroasă de muzicanti, a cântat la Oravița și Panciova, între 1870-1880.

Fratele său Vasile Monea, țambalist, autorul unui mars. "Marșul Valuta" și al unui vals: "Valsul Charlota" apreciate în epocă, întemeiază alt taraf.

Taraful "broncașului" Nițu Monea s-a făcut cunoscut, cântând în toate orașele din sudul Banatului.

Taraful lui Ion Monea Tufiş, cu părinți originari din Valea Almăjului, stabiliți la Ciclova, este vestitul clarinetist, care a cântat la Oravița, în perioada:1860-1870, remarcându-se printr-un vast repertoriu de jocuri sau doine tradiționale, cea mai cunoscută fiind doina "Foie verde pătinel".

Ultimul reprezentant, Niță Tufiş, moare la Panciova unde și este înmormântat.

Familia de muzicanți cicloveni Sofronie Stoica, a dat, de asemenea o serie de tarafuri: taraful vioristului Moise Stoica Oproane și taraful "primașului" Pipu Stoica Gîtu, iar mai târziu, pe nepotul său Sofronie Cocoș, care va cânta la orchestra populară din Timișoara "Doina Banatului".

În competiție cu tarafurile familiei Monea, familia Stoica, a cântat în toate orașele din sudul Banatului, și chiar în cadrul unor Reuniuni corale, cum este cea din Ticvaniul -Mare, din 14 februarie, 1887.

Taraful Alexa Lorea (21 iulie 1880, Ciclova-Montană- m. 26 martie 1950 Oravița) este unul dintre ultimii reprezentanți ai tarafurilor ciclovene. Clarinetist, violonist și taragotist, intră în taraful lui Bârcă de copil. La 20 de ani, în 1900 pleacă la Abazzia (Italia), apoi spre Budapesta, Petrograd, Viena, Berlin, etc. Izbucnirea primului război mondial îl prinde în țară. Continuă să cânte în toate orașele bănățene:Oravița, Reșița, Timișoara, Lugoj, Panciova, Vârșeț, până la sfârșitul vieții.

Familia Cocoș-Negrei, cu taraful vioristului Ion Cocoș-Rabac (a cântat la Oravița între 1900-1920); taraful vioristului Stefan Cocoș (a cântat la Oravița, Vârșeț și Biserica-Albă). Contrabasistul Gheorghe Cocoș Ciortea, din aceeași familie a cântat, între 1900-1902, la Oravița, în taraful lui Bârcă, iar în 1903 a plecat la Budapesta, de-acolo spre Rusia (Petrograd, Moscova), Germania, Frankfurt am Main, Dusseldorf, revenind în țară în 1918, la Oravița, unde încetează din viață.

Vioristul Andrei Cocoș, la vârsta de 14 ani (1907), pleacă împreună cu tatăl său contrabasistul Iovan Valentin, în Germania, la Frankfurt am Main. Din anul 1911 cutreieră Olanda, Belgia, Danemarca, Suedia, Norvegia. În prejma războiului se reîntorc în țară, pentru a-și continua, după moartea tatălui său, periplu, prin lume:, stabilindu-se în Olanda, la Haga unde și moare, în cel de-al doilea război mondial.

Frații Florea: Ion Florea Longinus și țambalistul Sima Florea, vin din Moceriș, stabilindu-se la Ciclova, unde vor cânta în taraful lui Bârcă, până în 1908, când pe urmele, altor cântăreți apucă și ei drumul strănătății: Rusia, Turcia, Germania, Olanda, Franța.

Vioristul Iovu Nicolae Țibuc, vine din Vărădia, la "școala " din Ciclova, fiind instruit de Simu Stoica. După ce își formează propriu taraf, în 1900 acesta pleacă la Vârșeț și de-acolo spre Budapesta, Germania, Franța, America, etc

Din taraful lui Alexa Bârcă se formează și violoncelistul Iosim Dobre, deosebit de talentat, cu o particularitate tehnică inimitabilă, cu un fel propriu de a-și cânta doinele. Fără a fi iscodit de dorul depărtărilor, deși cu nimic mai prejos decât confrății săi, în ultimii ani de viață cântă singur doine cărășene, într-un restaurant orăvițean, nedezmintind stilul autentic deprins în școala lui Bârcă.

Tot din taraful lui Bârcă (al lui Carol Bârcă) se formează și nepotul acestuia Gore Guțu (n. 1909, Ciclova-Montană-m. 1980, Reșița), care alături de tatăl său Răfăilă Guțu, cântă cu orchestra lui Bârcă la restaurantul "Coroana " din Oravița.

După moartea unchiului său, 1925, devine primaș, până în 1936, când se mută la Reșița, unde continuă să cânte, ca primaș și dirijor la diferite ansambluri (80)

La începutul primului război mondial, aceste tarafuri sunt răspândite în toată partea de sud al Banatului: Tot din Valea Carașului se remarcă taraful: "Banda lui Pitic ", din Naidăs, condus de Adrian Pitic, cu un bogat repertoriu de doine și cântece lirice. "de dor ", "de jale ", "de obidă ", "de cătănie ", "din război "; melodii instrumentale și jocuri: "mărul ", "lăița ", "rata ", "cățaua ", "perina ", "dă șinstă ", "când pleacă govia ", etc.

Din Valea Almăjului, zonă de intreprererență cu Valea Carașului, se dezvoltă taraful lui Simu Luca, considerat "orchestră domnească ", constituit din cei doi fii: Simu Luca și Ion Luca (cel ce avea să devină Ion Luca Bănățeanu), Pavel Munea, V.Lința, Simu Pârciu. Tot din Almăj devin cunoscute tarafurile lui: Ion Nicola Boldu; taraful lui Ioța Cocoș, din Moceriș; taraful lui moș Petru Orbulescu Chirilă, din Gârbovăț.

De pe Valea Dunării –Orsova -este recunoscut taraful primașului Ion Sitar, cu cei patru copii (81).

Ca o caracteristică a tarafurilor cărășene și ciclovene este faptul că repertoriul lor se raportează la creația populară anonimă, lăutarii însiși identificându-se cu cântecele în care s-au născut și au trăit.

Din "școala lui Bârcă " se formează acei emisari ai cânecului popular, care vor duce frumusețea melosului bănățean în cele mai îndepărtate colțuri ale lumii.

Din această sfântă tradiție la un moment dat se întâlesc, din trei colturi diferite ale Carașului, trei vârfuri reprezentative pentru evoluția cântecului cărășan instrumental : Alexa Bârcă, Ion -Luca-Bănățeanu - Luță Ioviță.

Dacă Alexa Bârcă este o "școală " și un model, Ion Luca Bănățeanu și Luță Ioviță fac trecerea dinspre muzica lăutărească spre muzica populară bănățeană, apropiată de zilele noastre.

Ion -Luca-Bănățeanu (n, 1894-m. 1963), fiul lăutarului Simu Luca, din Valea-Almăjului, tânăr înzestrat cu calități interpretative, deosebite, renunță la facultatea de drept, în favoarea cântecului, care nu-l va părăsi toată viața. Om de certă valoare artistică între 1950-1953 ajunge în fruntea orchestrei populare a Radioteleviziunii, contribuind la răspândirea și la cunoasterea folclorului cărășan, interpretul fiind apreciat pretutindeni pentru timbrul particular al viorii.

În cei peste 40 de ani, cât a cântat în București, Ion Luca Bănățeanu a dus faima cântecului bănățean în țară și peste hotare. Dintre melodiile înregistrate pe disc, amintim: " Patru boi cu lanțu-n coarne ", "Doina lui Bârcă ", "Ardeleana de la Gladna "; "De doi al Rudăreniloe ", "Balada Grosnei "; "Gherghină, Gherghină ", "Doiul lui Târziu ", "Doină din Ardeal " și jocul "Horea bea la Făgădău " (82)

Luță Ioviță (n. 6 ian. 883, Dalaci-m. 1954, Timișoara), cântăreț taragotist, venind din partea Caransebeșului, după primul război mondial ajunge și el la București, apoi la Cluj, stabilindu-se, în final la Timișoara. Cântecurile lui Luță Ioviță, la fel ca și ale lui I. L. Bănățeanu sunt cunoscute și îndrăgite în toată țara, mai ales după ce ele sunt înregistrate. Dintre acestea amintim: "Cântec la învelitul miresei " și "Jocul miresei ", "Mândră cu părul tăiat ", "Brâul bătrânesc ", "M-a trimis mama la vie ", "Joc de la Mehadia "; "Tot așa mă bate gândul ", "Vreme rea, muiere rea ", "Hora din Caraș ", "Pe loc din Banat "; "Ardeleana de pe Bistrița ", "De doi ca-n Banat ", "Deasupra capului meu ", etc " (83)

Modele demne de urmat, aceste figuri reprezentative în evoluția cântecului popular bănățean, deschid seria altor instrumentiști de valoare: Iosif Milu, Gheorghe Motoia Craiu, Luca Novac ș. a.

„Analele Banatului, Etnografie", Vol. VI, 2005 Timișoara.

Note

1. P. Nemoianu, *Banatu-i fruncea*, Lugoj, 1929, p. 8
2. T. Vuia, *Scoale românești bănațene în sec. XVIII*, Orăștie, 1896, p. 11
3. Dr. Gh. Popovici, *Istoria românilor bănațeni*, Lugoj, 1904, p. 36.
4. P. Nemoianu, Introducere, la V. Bugarin, *Figuri bănațene*, Buc., 1930, p. 18.
5. Subiect actant: Mosoarcă Maria, 83 ani, Ciclova-Română, 10 martie, 1997
6. Subiect actant: Traistă Ana, 85 ani, Ciclova-Română, august, 1997.
7. Caiet de cătănie, din Ciclova-Română, datând de la începutul sec. XX.
8. A. Cosma, rev. *Orizont*, dec. 1979.
9. I. Stănilă, *Un fenomen bănațean: Țărani scriitori, Țărani - gazetari, Țărani-compozitori*, Ed. Timpul, Reșița, 1994, p. 16-18.
10. *Ibidem*, p. 18-25.
11. *Ibidem*, p. 25-28.
12. *Ibidem*, p. 28-30.
13. Scrierile lui D-mitru Brânzei se păstrează în manuscris
14. I. Stănilă, *Un fen...* p. 33-36
15. *Ibidem* p. 41-43
16. *Ibidem* p. 43-47.
17. M. Străin, *Poetul țăran Paul Târbățiu*, în, *Confluente*, Anul XI, nr. 15(65), 2003, Oravița, p. 30-31.
18. I. Stănilă, *Un fen...*, p. 52-55.
19. *Ibidem*, p. 64-65
20. *Ibidem*, p. 66-69
21. *Ibidem*, p. 70-75
22. *Ibidem*, p. 9-15.
23. I. Stoia-Udrea, Schiță pentru o istorie culturală a Banatului, în, *Marginale la istoria bănațeană*, Timișoara, 1940. p. 112.
24. I. Stănilă, *Valea Carașului...* p. 112.
25. V. Vărădean, *Cântecul la el acasă - Contribuții la istoria muzicii românești din Banat*, Timișoara, 1985, p. 99-115.
26. *Ibidem*, p. 124.
27. I.D. Găvădină, M. Staia, *Mercina - repere culturale*, Ed. Mirton, Timișoara, 2003, p. 13-15.
28. V. Vărădean, *Cântecul...* p. 144.
29. Sever Șepețian, *Corul de la Chizătau*, Ed. de Stat Didactică și Pedagogică, Timișoara, 1957, p. 49.
30. P. Oalde, *Corul de la Grădinari*, Reșița, 1973, p. 28.
31. I.D. Găvădină... *Mercina...*, p. 19
32. V. Vărădean, *Cântecul...* p. 157-158
33. I.D. Găvădină... op. cit., p. 22-24.
34. Se păstrează un caiet al corului din Ciclova-Română, cu repertoriul întocmit de teologul Gh. Simu.
35. I. Stănilă, *Un fen...* p. 78-79.

36. Ibidem p. 79-80
37. I.D.Găvădină...op. cit.,71-93.
38. I.Stănilă,Un fen...p.81,82
39. I.D.Găvădină....*Mercina*...p. 93-103
40. G. Țepelea, *Imagini si evocări*, Ed Fundației Culturale române,1994
41. G. Țepelea, *Opțiuni și retrospective*, Ed Eminescu,Buc.1989,p.298-307.
42. V .Vărădean,op. cit.,p.79.
43. Ibidem p. 79-84.
44. Maria Mândroane, *Comunitatea aurarilor din Ciclova-Montană (jud. Caraș- Severin)*, în, *Modele de convețuire în Europa Centrală și de Est*, Arad,2000, p. 261-272.
45. I Stănilă, un fen...p.84-86.
46. V.Vărădean, *Cântecul*...p.30-56.
47. *Ibidem* , p.59.
48. *Ibidem*, p. 67.
49. I Stănilă ,*Un fen*...p 87-89